

har« (psovka za filistrskega meščana, nem. »der Bülcher«), gratuliram, jaga. No, prav gotovo je »jaga« ljudska tujka, ker pa stoji čisto nenadoma v knjižnem, neobarvanem govoru, deluje tuje, še bolj pa n. pr. Falstaffove besede: »Vse od njene branže so takšne«, za preprosti angleški tekst: »So is all her sect«. Nisem ravno prvi, ki so ga presenetile nekonsekventnosti v besednjaku, nemotiviran »soldat« poleg »vojaka«, »vaša gnada« tik poleg »vaše milosti«, »nočna posoda« poleg »kahle« (res da v I. oz. II. delu) in prav tako res nepotrebni John Trlica poleg Johna iz Gaunta, ki sta namreč ena in ista oseba. In vendar je Bor našel in uporabil celo vrsto sočnih, brez dvoma ljudskih besed z nekoliko baročno, bujno barvo, ki se tekstu lepo prilagajo: vampež, trebušnik, opljuskan, prismuk, capin, bledičnost, budalo itd. Prav tako lepo humoristično je prevajal pačenje tujk gospe Furje (Mrs. Quickly).

Resnično nerazumljivo je, da kraljevič Henrik v vlogi očeta (!) govori o Falstaffu, da ne zna drugega kakor rezati in žreti (original: to eat) in »brezbožni fantalin« (original: ungracious boy). Škoda za te in take »pege na soncu« tega prevoda. Od prevoda bi lahko terjali, da bi tudi v prozi ohranil čimveč ritma originala. In vendar pravi Falstaff: »Čast se kaj prida ne spozna na ranocelništvo«, kar da štirinajst za devet angleških zlogov: »honour hath no skill in surgery then.« Percy zmerja nenavzočega viteza, da je »puhel, strahopeten hlapec« za »a shallow, cowardly hind«, kar je mnogo bolj sočno.

Pripomniti je treba, da sta urednika za osnovo knjige vzela drugo izdajo, kakor jo ima oxfordska, Cambridge Text, ali popularna Collinsova »Complete Works«. Malo boli, da korektura ni bila dobro opravljena. V omenjeni sceni, ko Falstaff igra kraljeviča, pravi: »Svetlost, tega moža ne poznam«, pa je *ne* očitno odveč.

Kreftova spremna beseda je petintrideset strani dolga, če ne štejemo navedbe literature. Napisana je izredno vestno, z uporabo prav različnih virov, zato je vredna vsega spoštovanja. Izredno jasne so karakteristike, zelo lepe besede kakor tista o Falstaffu: »To ni karikatura viteštva, marveč njegov labodji spev.« Če pa je Percy res »zastopnik zadnjega idealnega, klasičnega viteštva«, bi bilo mogoče dvomiti, saj nasproti fevdalizmu (kakor nasproti marsičemu) skeptični Shakespeare tudi na to viteštvo ni gledal brez ironije. V spremni besedi je silno mnogo gradiva o zgodovinskem in literarnem pomenu postav v dilogiji »Henrik IV.«, (ki skupaj z manj popularnim »Rihardom II.« sestavlja skorajda trilogijo). Shakespeare pa je vendarle tako bogat, duhovit, zanimiv in aktualen, da so tudi še za na videz popolnoma neproblematične osebe možne druge in nove razlage. Nenavadno razgibani dramati z imenom Henrika IV. sta za to prav posebno jasna dokaza.

Branko Rudolf

OŽIVLJENA PRETEKLOST

Memoarna literatura ima važen namen in pomen: vzdržuje namreč živo in neposredno vez med sedanostjo in preteklostjo in pomaga na ta način ohranjati v narodu zavest o kontinuiteti lastne rasti in lastnega razvoja.

Se posebno velja vse to za spominska dela iz časov, v katerih se je zgoščeno in naglo preoblikovala ureditev družbenih in človeških odnosov in

vzporedno z njo tudi notranja podoba naroda. Tak čas je bilo za slovenski narod razdobje narodno osvobodilnega boja. O tem času imamo že nekaj zgodovinskih del in prav bi bilo, da bi jih bilo še več. V vihravih in notranji razgibanih letih po vojni so bila napisana z zanosom in morda enostransko, današnji čas pa se umirjajo.

Pri založbi Mladinska knjiga v Ljubljani je lani izšlo dvoje takih del, ki na prizadet način pričujeta o težkih letih trpljenja in bojov in o notranji rasti posameznikov ob spopadu s tujim nasilnikom in njegovim domačim hlapcem. Eno od teh del je Ivanke Mežnarjeve *Bila sem na smrt obsojena*.

Ivanke Mežnarjeva (Kokaljeva) je bila eden izmed tistih ljudi, ki jih je dejavnost v zgodovinskem dogajanju pahnila v roke groteskno iznakaženih osebnosti. V svojih spominih je popisala najodločilnejši in najbolj aktivni del svojega življenja, ki je izklesal njeno notranjo podobo. Sama pravi: »Vsi, ki so se na kak način rešili iz teh zidov, so potem znali ceniti življenje« (str. 103). Te zidove lahko jemljemo dobesedno kot zidove begunjskih bunkerjev ali pa kot prisposodbo časa, ki je vsakega posameznika oklepal po svoje in z različno intenzivnostjo.

Zunanji okvir njenega doživljanja, opisanega v spominih, se začne marca 1944, ko je kot devetnajstletno dekle postala aktivna sodelavka organiziranega odpora proti okupatorju. Kmalu je bila izdana, aretirana, odpeljana v Begunje, kjer je bila 5. septembra obsojena na smrt. Isti dan je bila odvedena v bunker, kjer naj bi čakala uro izvršitve obsodbe. Životarjenje v bunkerju se je vlekle do 25. septembra, ko so jo pomilostili ter jo nato odpeljali v taborišče Aichach. Na tej poti skozi zapore in pisarne jo je spremljalo neusmiljeno mučenje, pretepanje in poniževanje ter sadistično početje duševno iznakaženih in propadlih ljudi.

Samoraslo nezakonsko dekle, ki je že v najzgodnejših letih svojega življenja okusilo dosti gorja, ponižanj in težav, si je v letih skrbi za svoj obstoj utrdilo svoj značaj. Ob vdoru tujca je bolj instinktivno kot razsodno spoznala bistvo dogajanja in se po tem spoznanju tudi odločila. Utrjenost njenega značaja, odločnost v ponašanju in samozavest so ji dajale moč, da se je pred zasljevalci in mučitelji kar najbolj odločno zadržala. Njeno ponašanje v bunkerju, ko je čakala smrt, je bilo presenetljivo umirjeno: devetnajstletno dekle je bolj boleče občutilo sočlovekovo trpljenje kot svoje (njeno toplo ravnanje s staro in mladoletno Francko v bunkerju).

Osebnosti, s katerimi je avtorica prišla v tem času v stik, od gestapovcev Bertoneclja, Brandla in Hermana mimo stražarjev do sojetnic, je upodobila tako, kot jih je doživljalo devetnajstletno dekle in kakor so se ji ta doživetja usedla in umirila v spominu: z zaničevanjem in prezirom se spominja tistih, ki so bili do nje grobi in nasilni, medtem ko sotrpinke in jetnike in prizanesljivega stražarja obsiplje s toplimi simpatijami in sočustvovanjem.

Pri tem nas večkrat moti vsiljivi občutek, da je avtorica prenekatero čustveno stanje izrazila pod vplivom aktivistične literature in pod vtisom sedanjega gledanja na tisti čas, da se srečujemo z različnimi naivnostmi, kakor: »Seveda so bili delavci dobre volje, ker so bili ves dan brez dela, a je dan bil vseeno plačan« (str. 10), da je označitev čustvenega razpoloženja v določenih situacijah naivno patetična in v neskladju z okolnostmi, da se večkrat izkaže, da je njeno gledanje na ljudi okoli sebe in na okolnosti le preveč enostavno in površno.

Poudarjam, da mora biti predmet vrednotenja v tem primeru samo vsebina, ki jo je narekovalo bolj čustvo kot premislek, hkrati pa moram omeniti, da bralca presenetijo nekatera živo in pristno napisana poglavja, kakor je Franckina izpoved, desetminutno srečanje z materjo in nekateri plastično oživiljeni liki. Jezik hrani v sebi mnoge značilnosti gorenjske govornice; vendar bi bila dolžnost založbe, da bi nekatere preveč nerodne stavčne konstrukcije in besedni red pripovedi popravila, da bi razvrstitev odstavkov preuredila v logičen red, kar bi bilo delu samo v prid, značilnosti preproste pripovedi pa bi še vedno ostale.

Ivanka Mežnar posreduje slovenskemu bralcu kos tragične preteklosti, ki jo je doživljala v težkih letih narodnega osvobajanja. Svoja doživetja je popisala živo in prizadeto. Knjiga je boleč klic po potrebi humanizacije in plemenitenja človekove notranjosti v brezdušnem času, hkrati pa je pričevanje o okupatorjevem ponašanju do naših ljudi in odgovor na to, kar more mlajši človek in tisti, ki tega ni doživel, spoznati samo iz spominov onih, ki so sami doživljali težke dni. Vse omenjene lastnosti določajo pričujoči knjigi častno in vidno mesto na polici slovenske memoarne literature iz časov narodnega boja za samostojnost. Vladimir Lakovič je knjigo ilustriral s pretresljivimi upodobitvami situacij iz tistih dni.

Drugo delo je napisal človek, ki je aktivno posegel v tok zgodovinskega dogajanja. To so *Komisarjevi zapiski* Matevža Haceta. Dnevnik je nastal na osnovi beležk in zapiskov v času bojev in partizanskih pohodov. Zajema razdobje od spomladi 1942. leta, ko je avtor prišel v Loški potok, da bi organiziral osvobodilne odbore, do italijanske kapitulacije septembra 1943. leta, ko je bil pisatelj premeščen na položaj pomočnika komisarja v štab XIV. divizije, potem ko je doživel svojstveno razgibano leto v Tomšičevi brigadi. Delo, ki ga je opravljal v tem času, je bilo zahtevno in pestro: od reševanja agrarnega vprašanja v Loškem potoku mimo stalnih bojev z Italijani in belogardisti do organizacije vojske in zlasti oblikovanja zavesti v dokaj raznobarvni in sprva precej anarhični vojski. Hace le malokdaj govori o sebi, vendar ga opis njegove dejavnosti določno razkriva. Je odločen, premočrten človek in borec z jasnimi in zahtevnimi hotenjem po uresničitvi prav tako določno poznanega cilja. Delavsko življenje pred vojno in aktiven poseg v narodnem odporu sta ga izklesala v človeka dejanja. Razkriva se (včasih z rahlo samovšečnostjo) kot zelo human človek (njegov odnos do ranjencev in jetnikov) in kot izrazito razumevajoč človek, ki se zna pogovoriti in vsakomur približati. Dodobra je spoznal in se po tem tudi ravnal, da »so borci vselej želeli, da se njihov starešina pogovarja z njimi kot človek, da pronikne v njihovo življenje, v njihovo preteklost in težave« (str. 150).

Oblika, ki jo je Hace dal vsebini svojih zapiskov, je zelo preprosta in nazorna. Kronološko nizanje dejstev po dnevih. Njegovo pisanje razkriva, da se je držal dveh načel, ki sta v popolnem skladu z njegovim značajem in jih je dal povedati komandantu Luki v pogovoru o literarnem oblikovanju partizanščine po vojni. Luka pravi Martinu: »Pisal boš to, kar si sam doživel in videl!« In zdaj še odgovor na vprašanje, kako: »Samo tako da ne boš pisal, kjer samo premišljujejo in vzdihujejo, ker jokavec pri nas ni« (str. 40). Avtorju se pozna, da ima že dvoje partizanskih tekstov za seboj, Partizanske slike in Gozdne steze. Živo in pristno oriše in plastično predoči bralcu prenekatero pretresljive dogodke; tako so opisani boji na božični

večer dvainštridesetega leta ali smrt partizana in belogardista v poglavju Dva mrtveca, itd. Učinkovit je anekdotični in humoristični način karakterizacije borcev in tovarišev.

V zapiskih se pogosto srečamo z manj prijetnimi lastnostmi Hacetovega pisanja: opisi situacij in dogodkov niso brez samohvale in samovšečnosti, delu ni v prid površna in malomarna karakterizacija prenekaterih tovarišev in borcev, kakor n. pr.: »...komisarka je bila Andreja Kumer, imela je kostanjeve lase in sive oči, včasih je bila zelo natančna, drugače pa hrabra in energična« (str. 72). Ali: »Komisar bataljona je bil Nino — Strle Franc, star komunist iz Loške doline, dober govornik ali včasih tudi trmast človek« (str. 28). Razumljiv, če gledamo z avtorjevega stališča, vendar kljub temu neobjektiven je njegov odnos do intelektualcev, ki jih v vseh situacijah odklonilno vrednoti.

To so sicer spričo celote malenkostne reči, ki pa delu škodujejo in niso v skladu z zahtevo, ki se stavlja vsakemu piscu memoarjev kot nenapisano pravilo, da čim objektivneje prikaže svet, v katerem se je gibal, in samega sebe v njem.

Iz omenjenih kvalitiet sledi zaključek o ceni Komisarjevih zapiskov. Delo je živa in objektivna priča o velikih dogodkih, v katerih se je človek moral znajti ne samo zase, temveč tudi za druge: o ljudeh, ki so mnogo prestajali in obupavali, a kljub težavam vztrajali; je odkrito poročilo o dogajanjih in doživetjih, pisano z razsodnostjo in prizadetostjo. Knjiga je dragocen dokument, ki hrani bogato zakladnico dogodkov in ponašanj posameznikov v odločilnih časih. K njej se bo moral zateči vsakdo, ki bo hotel umetniško oblikovati najtežavnejše in najpestrejšje dni v naši zgodovini.

Knjiga je bogato opremljena z motivi »Iz partizanske mape« Franceta Miheliča.

France Vurnik

GLEDALISČE

O SMEHU AVANTGARDISTIČNE KOMEDIJE*

Če gremo malce nespodobno mimo deklarativnega vitalizma, ki se glasi iz naslova Javorškove komedije, bi mogli njen glavni motiv označiti kot veselje do umetnosti, saj je avtorju in njegovemu junaku, slikarju Maliču, umetništvo tisto dragoceno opravilo, zaradi katerega se jima zdi življenje sploh vredno življenja. Z motivom umetništva pa je tudi postavljena zveza z domačo komedijsko tradicijo, mislimo s Cankarjevim Pohujšanjem, s katerim ima Veselje do življenja marsikaj skupnega tako po svoji tematiki kot po tipiki osebja. Že Cankarjev Peter podobno kot Javorškov Malič ima kot poklicni umetnik precejšnje težave s svojimi rojaki, ki se jim zdi poklicna umetnost ne samo luksuz, marveč, kar je huje, družbeno sumljiva in pohujšljiva zadeva. Amuzični zbor Šentflorjancev je to pot zmanjšan na obe umetnikovi sestri, Cico in Caco, ki zmečeta v sveti jezi bratove slike in

* K prizoritvi J. Javorška »Veselja do življenja«, odrskega eksperimenta v treh dejanjih na Odru 57.